

ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Review article

Využití farmingterapie pro léčebné účely

Farming therapy for therapeutic purposes

Tereza Hlušíčková, Ivana Gardiánová*

Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, Demonstrační a pokusná stáj

INFORMACE O ČLÁNKU

Submitted: 2013-03-21

Accepted: 2013-06-19

Published online: 2014-03-21

Keywords:

zootherapy

using of animals

farming therapy

activities with animals

ABSTRACT

Animals have had an impact on humans since the beginning of domestication; initially only as an aid to survival or as a source of livelihood, but later – especially in the case of the dog – also as a partner and helper. The positive effects of human-animal interaction for treatment and rehabilitation purposes have been known empirically for centuries. In recent decades, there has been a relatively rapid development in the use of animals for the treatment and rehabilitation of people with varieties of handicap. These methods now have a scientific basis, are subjected to the scrutiny of scientific study, and are often coordinated by international institutions, who establish a uniform monitoring process and make recommendations. Although zoorehabilitation is not yet accepted by a number of experts, animal assisted therapy and its effects are coming into the broader awareness of the general public. Modern life has tended to separate humans from nature, and lifestyle changes have led to increasing stress and mental and physical problems. Return to nature, albeit in the form of contact with animals, mainly dogs, horses and cats, but other animals also, and substitute care for a pet in zootherapy or farm work can affect people positively.

Farming therapy is a curative and preventive method that can be successfully used in education especially for children, but also adults who are socially, mentally and physically handicapped or even healthy people. Therapy is carried out through work in direct contact with the animals, but it is also about the process of treatment and rearing of animal of various species and breeds. Farming therapy is considered one of the most appropriate and effective means of integrating people, who are, for various reasons (external or internal) excluded from society.

S O U H R N

Zvířata působí na člověka od počátků domestikace. Zpočátku byla určena jen jako zdroj obživy, postupem času – zejména pokud jde o psa, ale i jiná zvířata – se z nich stali společníci a pomocníci člověka. Pozitivní interakce mezi člověkem a zvířetem bylo k léčebně rehabilitačním účelům empiricky využíváno již před staletími. V posledních desetiletích dochází k poměrně rychlému rozvoji využití zvířat k léčbě a rehabilitaci lidí s nejrůznějšími handicap, vznikají nejrůznější studie, dochází ke

Klíčová slova:

zoo terapie

použití zvířat

farming terapie

aktivity se zvířaty

* **Korespondenční autor:** Ing. Ivana Gardiánová, Ph.D., Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, Demonstrační a pokusná stáj, Kamýčká 129, 165 21 Praha 6-Suchbát; e-mail: gardianova@af.czu.cz
<http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2013.06.001>

koordinaci na mezinárodní úrovni, vydávají se jednotné směrnice a doporučení. Přesto zoorehabilitace stále není řadou odborníků přijímána. Pojem zoorehabilitace/ terapie a její účinky se dostávají i do povědomí širší laické veřejnosti. Preferují se zejména psi, koně a kočky, ale i další zvířata, která mohou člověku pomáhat. Moderní způsob života bohužel člověka odloučil od přírody a změny životního stylu vedou k narůstajícímu stresu a psychickým i fyzickým problémům. Návrat k přírodě, byť v náhradní formě péče o domácího mazlíčka, kontakt se zvířetem v zooterapii či práce na farmě působí na lidi pozitivně.

Farmingterapie je léčebná i preventivní metoda, kterou lze úspěšně využít v rámci výchovy zejména dětí, ale i dospělých, zdravých či sociálně, mentálně i fyzicky handicapovaných. Terapie probíhá prostřednictvím práce v přímém kontaktu se zvířaty, ale jde také o celý proces ošetřování a chovu zvířat různých druhů a plemen. Farmingterapie je považována za jeden z velmi vhodných a účinných prostředků integrace lidí z nejrůznějších důvodů vyloučených ze společnosti.

© 2014 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Urban & Partner Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Ve farmingterapii rozlišujeme dva druhy pohledu.

1) Farmingterapie v širším slova smyslu (terapie prací na farmě)

Jde o využití prostředí farmy, zapojení klientů do zemědělských a hospodářských prací. Patří sem nejen kontakt se zvířaty a péče o ně, ale také další části zemědělské výroby jako rostlinná výroba, zahradničení, sadaření, včelaření, domácí zpracování zemědělských produktů (ruční výroba sýrů) apod. V zahraniční literatuře se pro tento typ terapie používá nejčastěji termín „Care Farming“, „Green Farming“ nebo „Social Farming“ [1]. V širším smyslu do této oblasti tudíž patří veškeré aktivity se zvířaty a rostlinami, které jsou realizovány pro podporu zdraví a kvality života lidí se zdravotním či sociálním znevýhodněním. Tyto aktivity se realizují buď na farmě, nebo v rámci zařízení poskytujícího zdravotní nebo sociální služby, případně v dalších organizacích.

2) Farmingterapie v užším slova smyslu (terapie hospodářskými zvířaty)

Jedná se o péči o hospodářská zvířata, s nimiž klienti na farmě bydlí či je na farmě navštěvují, výjimečně jsou zvířata přiváděna do domova klienta (do ústavu, ve kterém bydlí). Tato užší terapie zajišťuje přímý kontakt se zvířaty. Klienti mají možnost si vytvořit ke zvířatům vztah. Podílejí se na celém procesu chovu a ošetřování zvířat, jako je příprava krmiva, vlastní krmení, úklid stájí atd. Tato terapie přispívá k integraci klientů do společnosti, vzniku pracovních návyků a zařazení mezi zdravé lidi [1].

Farmingterapie a příbuzné terapie

Používání odborné terminologie z oblasti sociálního zemědělství a farmingterapie je ve světě značně nejednotné. Mnohé termíny jsou synonyma nebo se více či méně překrývají. Základem jsou termíny anglické, které jsou přejímány do národních jazyků včetně češtiny; většina z nich nemá

český ekvivalent. Je obtížné vytvořit společnou terminologii pro všechny země, neboť každá země vychází z jiné situace – ať politické (zákony, vzdělávání atd.), historické (tradiční nebo regionální aspekty) nebo strukturální (krajina, odborná vzdělanost veřejnosti atd.). Ve farmingterapii čili terapii prací na farmě se kombinuje přínos kontaktu se zvířaty a přírodou s pracovní terapií. Pojem „multifunkční zemědělství“ byl poprvé použit roku 1992 na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji – Summit Země v Rio de Janeiru. Multifunkční zemědělství je zemědělství poskytující vedle své primární funkce (zemědělské produkce) ještě další služby, a to např. vzdělávací, rekreační, kulturní, ekologické, terapeutické, sociální atd. [1]. Další příbuznou terapií je „sociální zemědělství“, jež vychází z tradičních venkovských a svépomocných sítí, které fungovaly na venkově před modernizací zemědělství a před nárůstem veřejného sociálního systému. V současné době je tato koncepce výrazně reformována. Sociální zemědělství přijímá multifunkční pohled na zemědělství. Hlavními aspekty, kromě zemědělské produkce, jsou zlepšení zdraví, zaměstnání klientů, vzdělávání lidí nebo terapie samotná. Zvláštní přidanou hodnotou sociálního zemědělství je možnost integrovat znevýhodněné obyvatelstvo do komunity a umožnit mu co nejvíce normální život [2]. (Socio)terapeutická farma nabízí možnosti pro lidi, kteří potřebují podporu, péči nebo vedení. Farma provozuje sociální zemědělství a bývá součástí sociálního nebo zdravotnického zařízení [1]. Termín „Green Care“ je používán jako zastřešující termín pro všechny aktivity provozované ve venkovském prostředí. V nejširším pojetí je to jakákoliv forma interakce mezi člověkem a přírodou, která zvyšuje kvalitu klientova života. Široké spektrum využitelnosti přírody umožňuje léčbu a sociální terapii klientům s nejrůznějším handicapem. Podobné užití má termín „Green Farming“. Je však vnímán více ekologicky, a sice jako šetrné zacházení s rostlinami, zvířaty a půdou při zemědělské produkci. Péči o člověka se nezabývá, proto je vhodnější termín „Care Farming“. Další je „asistovaná intervence pomocí zvířat“ využívající přirozeného kontaktu člověka a zvířete a zaměřující se na zlepšení kvality klientova života nebo přirozený rozvoj jeho sociálních dovedností. Jejím cílem je dále rozvoj kon-

krétních fyzických, sociálních, emocionálních nebo kognitivních funkcí klienta a podpora procesu jeho léčby nebo rehabilitace. Dalšími terapiemi jsou např. „aktivity ve volné přírodě“ (táboření, běh a cvičení pro zdraví v přírodě nebo alespoň v městském parku), jež se pokoušejí zdravotní problémy eliminovat [1].

Z hlediska využití zvířat pro farmingterapii se jedná o intenzivní kontakt, kdy jsou zvířata plně ochočená, klidná, trpělivá; vycvičená zvířata umožňující intenzivní fyzický kontakt, hlazení, objímání [3]. Příkladem mohou být kamerunská koza nebo miniprase, které se nechají celé hodiny drbat, krmit a objímat. Tento rozsáhlý kontakt, kdy zvířata umožňují klientům bezpečné krmení a ošetřování, poskytují klientovi zpětnou vazbu. Příkladem může být lama, která si při nevhodném chování klienta nenechá nasadit ohlávku. Třetí je kontakt pozorováním, příkladem jsou matky (např. prasnice), zejména s malými mláďaty, které se nemohou z bezpečnostních důvodů uplatnit v přímém styku s klienty. Ale nabízí se možnost pozorování vztahu. Tato terapie je vhodná zejména pro děti, které zažívají zanedbávání ze strany rodičů, získávají zkušenost, která může být terapeuticky zpracována.

Cílové skupiny klientů

Cílovou skupinu klientů definujeme věkem, pohlavím, diagnózou postižení a sociálním prostředím [4], jedná se o zdravotně handicapované. Světová zdravotnická organizace vydala v roce 1980 Mezinárodní klasifikaci poruch, disabilit a handicapů MKPDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps). Jednotlivým pojmem se stal pojem „postižení“ (angl. disablement), které zahrnuje 3 nové základní komponenty: poškození, zneschopnění a znevýhodnění [5]. Další skupinou jsou děti a mládež, přičemž jde o děti a mládež ve věku od 2 do 18 let s hyperaktivitou, poruchou pozornosti, s ADHD nebo s autistickou poruchou. Bohužel do této skupiny často patří i děti z dětských domovů. Na farmách si hrají, vzdělávají se a je realizována terapeutická činnost, např. speciální programy po vyučování nebo o víkend. Některé farmy fungují jako krizová útočiště pro mladé lidi, kteří potřebují být po určitou dobu umístěni mimo domácí prostředí (jako ochrana před agresí, zneužíváním, šikanou). Patří sem ale také mnoho organizací, zabývajících se ekologickou výchovou [1]. Další cílovou skupinou, pro kterou je farmingterapie určena, může být mládež s problémovým chováním. Tvoří ji klienti, kteří mají problémy ve školách i v kolektivu (jsou šikanováni), patří sem i klienti, kteří užívají návykové látky či spáchali trestný čin, na jehož základě byli umístěni do diagnostických či výchovných ústavů. Tito mladí lidé jsou ve svém prostředí často vystaveni agresí, sami se chovají agresivně, bývají chronickými útekáři, vyhýbají se školní docházce či práci nebo mají špatné přátele a nevhodný způsob trávení volného času (drogy, kriminalita) [6]. Dalšími skupinami jsou dospělí lidé se syndromem vyhoření, únavovým či stresovým syndromem, přičemž těmto lidem pomáhá radikální změna prostředí, fyzická námaha, odpoutání se od každodenních problémů. Z hlediska mentálně hygienického umožňuje pracovní úsilí odvod přebytečné energie. Terapie je vhodná i pro nezaměstnané, u nichž práce zaujímá v životě nezastupitelné postavení. Zařazuje

člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctížádosti, sebeuplatnění a sebeúcty, dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Nedobrovolné vyřazení z práce s sebou nese negativní sociální, psychologické, ale i zdravotní důsledky. Dlouhodobou nezaměstnaností se vytrácí smysl života, dochází k omezení sociálních kontaktů s přáteli a spolupracovníky, nastává postupný rozklad integrity osobnosti. Vytrácí se aktivity, které byly pravidelnou součástí denního pracovního rytmu člověka [5]. Skupina těchto lidí, která vykazuje podobné rysy jako dlouhodobě nezaměstnaní, vězni, duševně nemocní a závislí lidé, prací na farmě získává nebo si upevňuje pracovní návyky, buduje pocit zodpovědnosti a zvyšuje si sebevědomí a pocit vlastní užitečnosti [7]. Farmingterapie může být vhodná také pro seniory, kteří mají či mohou mít omezenou psychickou a fyzickou kondici, ale zároveň mohou být aktivní. Většinou jsou tyto osoby umístěny v institucionovaných zařízeních (domovy důchodců, pečovatelské domy). Pro tyto osoby je vytvořen denní program, aby se staří lidé aktivizovali a nepřipadali si v tomto světě zbyteční. Jde zejména o trénink hrubé a jemné motoriky, motivaci k pohybu. Poskytuje oporu při odloučení od rodiny, působí jako prevence proti depresi anebo depresi snižuje, odpoutá klienta od problému, posílí pocit bezpečí. Tato terapie může být vhodná také pro veterány (četné příklady ve Spojených státech amerických). Práce jim pomáhá znovu najít smysl života, vyrovnat se s častými traumatizujícími zážitky a zařadit se zpět do normálního života. Také azylanti jsou často lidé ohrožení sociálním vyloučením. Při společné práci si osvojují jazyk i zvyky hostitelské země, navazují sociální kontakty, začleňují se do fungující komunity. Pro osoby odsouzené k veřejně prospěšným pracím, k podmíněnému trestu a pro vězně jsou farmy často možností ke zlepšení stávajícího života a zároveň druhou šancí. Díky farmám získávají pracovní návyky, pocit zodpovědnosti a mohou nalézt nový smysl života. Z přehledu je jasné, že někteří lidé mohou splňovat podmínky pro umístění do více skupin, což mnohé farmy vítají, protože to může vést k získání více zdrojů pro financování. V řadě případů je výhodná kombinace dvou cílových skupin pro obě skupiny lidí, např. (bývalí) narkomani pracují s lidmi s Downovým syndromem, odsouzené ženy pomáhají seniorům. Pozitivem může být i to, že klienti se mohou od sebe učit navzájem. Získají informace i z tak zvané „druhé strany“, což určitě rozvíjí jejich sociální vnímání [1]. Péče o blízkého člověka s vážnou poruchou (respitní péče, domácí péče a prevence) je často těžkým břemenem pro pečovatele i jeho okolí. Lidé s psychickými poruchami vykazují změny v osobnosti, jsou lehce podrážditelní a nemají dostatek ohledů. Mnoho pečovatelů proto potřebuje respitní péči, ale řada zařízení respitní péče není vhodná pro tyto konkrétní skupiny klientů. Farma často nabízí odpovídající denní zaměstnání. Vliv hospodářských zvířat na tyto lidi studoval Elings [6].

Poskytovatelé a provozovatelé sociálních služeb

Hassink et al. [1] dělí provozovatele sociálních služeb na komerční farmy, přičemž často jde o malé farmy s malým počtem zaměstnanců či rodinné (eko)farmy. Služby v rámci farmingterapie jsou rozšířením jejich primární, a sice produkční činnosti. Podíl ruční práce je na těchto farmách

poměrně vysoký, otvírá se zde ideální prostor pro zařazení klientů do procesu výroby. Další formou jsou socioterapeutické farmy, jejichž primární činností je péče o klienty a jejichž chod je maximálně přizpůsoben jejich potřebám. Tento typ farem bývá přidružen nebo je součástí zařízení pečujících o klienty. Práce na farmě slouží terapii, produkce je druhořadá a často slouží jen pro potřeby mateřského ústavu. V zahraničí jsou rozšířené také městské farmy v urbanizovaných oblastech, většinou jsou zaměřeny především na vzdělávání dětí. Podíl hospodářské činnosti je u těchto farem různý, většinou však druhořadý. V rámci poskytovaných služeb se mohou věnovat i farmingterapii další organizace poskytující sociální a zdravotnické služby jako např. nemocnice, léčebny, ústavy sociální péče, terapeutické komunity, neziskové organizace. Jejich zaměření je velmi široké od volnočasových aktivit (péče o malé hlodavce, rybičky, procházky se zvířaty) přes prvky zooterapií (canisterapie, felinoterapie, pet-terapie) až po péči o často jen jednotlivá hospodářská zvířata (kozy, ovce, poníky). Jsou využitelné i jiné organizace, které nepatří do výše jmenovaných skupin, ale mohou do činnosti zapojovat osoby se znevýhodněním, patří sem např. chráněné dílny, diagnostické ústavy, vězeňská služba, zoologické zahrady, jezdecké kluby, městská ekocentra, zookoutky v domech dětí a mládeže.

Dle míry integrace dále Hassink et al. [1] rozlišují tři typy zemědělské produkce a služeb farmingterapie, a to farmingterapii organizovanou mimo farmu a zemědělskou produkci (poskytují je jiné organizace než vlastní farmy), dále farmingterapii realizovanou přímo na farmě, ale odděleně od hlavní produkční činnosti (může se jednat o speciální programy na farmě) a třetí typ, kdy je farmingterapie plně integrovanou součástí produkční činnosti (klienti jsou zapojeni do produkční činnosti, která vede k zisku).

Typ organizace

Při pohledu na právní základ týkající se činnosti sociálních zemědělských iniciativ lze určit tři typy organizací: neziskový sektor, soukromé a institucionální iniciativy. Rodinné iniciativy jsou založeny na jejich motivaci zahrnout sociální služby ve svém soukromém podnikání – tento typ je obvyklý v Nizozemsku. Také v Itálii je mnoho iniciativ připojeno k tzv. „rodinným domům“ (jde o integraci osob s problémy v rodině). Komunitně založené iniciativy iniciovala často skupina lidí inspirovaná církevními či sociálními nebo komunitními myšlenkami. V Itálii jsou často komunitní projekty inspirované křesťanskými zásadami. Totéž platí pro Camphill iniciativy a nábožensky inspirované iniciativy v Německu. Příměstské zahradní iniciativy ve Francii a italská sociální družstva jsou založeny na společenském – družstevním systému se vstupem odborného personálu. Institucionální iniciativy jsou obvykle odborně založené a jsou iniciovány odborníky v ústavní péči. Zde je kladen největší důraz na kvalifikaci pracovníků ve srovnání s jinými typy iniciativ [8].

Přínosy pro zdraví a kvalitu života klientů

Pet Partners [9] uvádí možné působení zoorehabilitace: zlepšuje jemnou motoriku, zlepšuje dovednosti na invalid-

ním vozíku, zlepšuje rovnováhu při stání, zvyšuje verbální interakce mezi členy skupiny, zvyšuje pozornost (tj. schopnost věnovat a udržet pozornost), rozvíjí volnočasové/rekreační dovednosti, zvyšuje sebevědomí, snižuje úzkosti, snižuje pocit osamělosti, zvyšuje slovní zásobu, podporuje dlouhodobou nebo krátkodobou paměť, zlepšuje znalosti pojmů (např. velikost, barva apod.), zlepšuje ochotu zapojit se do skupinové činnosti, zlepšuje komunikaci s ostatními a interakci s personálem.

Green Care/Care Farming/Farmingterapie je ještě mladý obor a dosud nebyla přijata obecně přijímaná metodika měření a analýzy přínosů. Metodika naráží na opakovatelnost, nízký počet respondentů, jejich nesourodost a odlišnost složení zkoumaných a kontrolních skupin, nemožnost zařadit placebo opakování a obtížnou měřitelnost psychologických přínosů, jako je zlepšení psychického stavu, pocitů pohody, zvýšené sebeúcty a radosti ze života [10]. Např. Berget et al. [11] zkoumali použití hospodářských zvířat v asistované terapii (AAT) pro osoby s duševními poruchami. V této norské studii byly použity videozáznamy ke studiu pracovní schopnosti a chování 35 těžce nemocných psychiatrických pacientů v interakci s hospodářskými zvířaty během tříměsíční intervence. Pacienti vykazovali vyšší intenzitu práce na konci intervence, zejména to bylo patrné u pacientů se schizofrenií a poruchami osobnosti. Strávili rozhodující čas ve fyzickém kontaktu se zvířaty (krmení, čištění a dojení). U pacientů s afektivní poruchou, zvýšení intenzity práce významně korelovalo se zvýšeným sebevědomím a snížením úzkosti. Ergoterapie s hospodářskými zvířaty může být prospěšná pro některé osoby s duševními poruchami.

Hine et al. [10] zpracovali studii, která zkoumala zdravotní přínosy a změny parametrů, které ovlivňují duševní zdraví a zvýšení pocitu pohody jako přímý důsledek pobytu na farmě. Studie se zúčastnilo 72 lidí z různých cílových skupin na 7 farmách ve Velké Británii. Lidé s mentálním postižením, nezaměstnaní, mladí lidé trpící deziluzí, lidé léčící se z drogové nebo alkoholové závislosti; senioři, (bývalí) vojáci, rehabilitující lidé po nehodě nebo nemoci. U sledovaných osob došlo k výraznému nárůstu sebeúcty (64 % pacientů), ke zvýšení sebevědomí, zlepšení nálady a výraznému nárůstu celkově lepší nálady (v 88 %). Došlo ke snížení pocitu hněvu, zmatenosti, deprese, napětí a vyčerpání. Účastníci se cítili více aktivní a energičtí. Farmingterapie nabízí ideální způsob, jak pomoci širokému spektru lidí cítit se lépe. Vadnal a Košmelj [12] realizovali rozsáhlý průzkum u rodičů postižených dětí, nakolik jsou ochotni zařadit své dítě do programu farmingterapie ve slovinských farmách. Účastníky průzkumu bylo 361 lidí ze slovinského Sdružení pro osoby s mentálním postižením (Sožitje), rozdělených do 30 skupin; 54 % dotázaných rodičů souhlasilo, aby se děti účastnily rehabilitačního programu na farmě. Je příznačné, že byla vysoká korelace mezi ochotou rodičů nechat své děti zapojit do programu a věkem dítěte a stupněm jeho postižení, vzděláním rodičů a stávající zkušeností v zemědělství. Farmingterapie je zajímavá pro mladé lidi (do 24 let), rodiče s vyšším vzděláním, děti s nižším stupněm mentální retardace. Mladé matky s malými dětmi se zdravotním postižením souhlasily častěji než starší matky. Dále bylo zjištěno, že strach z nebezpečí při práci na farmě je menší než strach, že zdravotně postižení budou týráni

nebo zneužívání. Podle rodičů by měli být zemědělci více školeni v jednání s postiženými lidmi. Obecně platí, že rodiče vidí ve farmingterapii způsob změnit jednotvárnost života postižených. Elings a Hassink [13] se dotazovali 42 osob (21 s psychiatrickými problémy a 21 s anamnézou drogové nebo alkoholové závislosti), které se zúčastnily práce na 8 různých farmách. Byli požádáni o zodpovězení otázky: „Co pro vás znamená práce na farmě Green Care?“ Jako metoda byla použita kvalitativní studie formou rozhovorů ve skupině 2–7 účastníků, včetně farmáře, jeho manželky, případně i terapeuta. Práce na farmě z pohledu klientů nabízela celou řadu aktivit, je zde pravidelně strukturován den, je neustále dost práce, nejsou sami a mají kontakt s jinými lidmi (zvláště důležité pro osoby s psychiatrickým problémem). Dále klienti velice pozitivně vnímali svobodu a prostor ve smyslu: být venku ne uvnitř, možnost volit si zaměstnání, pracovat vlastním tempem, možnost chybovat a mít tak možnost se z chyb poučit, mít čas přemýšlet o sobě v neformálnějším prostředí (mimo kliniku), mít pocit vlastní užitečnosti. Na schopnosti plánovat svou budoucnost však pobyt na farmě neměl přímý účinek. Fyzická pohoda byla u klientů zvýšena a speciálně pro drogově závislé byl pozitivní pravidelný denní rytmus, rozptýlení nebo zaměstnanost. Obě skupiny pacientů cítily prospěch fyzické únavy a byly schopny lépe spát. Fyzický stav klientů se zlepšil, tělo bylo schopné obnovit a vybudovat svalstvo. Duševní pohoda klientů se také zvýšila, pro skupiny závislých pacientů znamenala práce duševní rozptýlení od závislosti, zvýšila se spokojenost a sebeúcta, objevil se pocit být akceptován takový, jaký jste. Skupina duševně nemocných pacientů hlásila zvýšené sebezpřijetí, sebezpoznání a zvýšení důvěry. Zvýšilo se také sociální zabezpečení, u drogově závislých bylo pro (re)integraci do společnosti důležité, že mají práci. Skupina duševně nemocných získala pocit sounáležitosti a pocit respektu. Také se učili, jak budovat vztahy.

Farmingtherapie v Evropě

V různých členských státech EU roste počet zemědělských iniciativ, které jsou realizovány s cílem podpořit znevýhodněné lidi formou terapie či rehabilitace, sociální reintegrace či znovuzачlenění na trh práce nebo pro účely odborné přípravy či vzdělávání. V organizaci sociálního zemědělství v celé Evropě probíhá dynamický proces. V jednotlivých státech se však velmi liší. Projekty vznikají na místní, regionální, národní a dokonce i na mezinárodní úrovni.

Di Iacovo a O'Connor [2] analyzovali země zapojené do projektu So Far (Social Farming): Německo a Irsko jsou zaměřeny převážně na zdravotnictví. Itálie, Slovinsko a Francie jsou orientovány více na sociální oblast a sektor zaměstnanosti a Nizozemsko a Belgie směrem k zemědělskému sektoru (zejména Belgie). Většina sociálních farem v Belgii a Nizozemsku je soukromých, založených na rodinné bázi. Počet uživatelů služeb je většinou omezen na méně než 10 denně. Na mnoha farmách je zemědělská výroba hlavní činností a sociální služby mají druhořadý význam. Většina sociálních farem v Irsku, Německu a ve Slovinsku byla zřízena třetím sektorem (např. náboženské skupiny, Camphill společenství, občanská sdružení). Často se zaměřují na jednu skupinu uživatelů. Hlavními skupinami jsou lidé s han-

dicapem v oblasti duševního zdraví, mentálním postižením nebo s problémy z užívání drog a alkoholu. V Německu šel zákon cestou velkých (často neosobních) sociálních zařízení, který brání zapojení drobných sociálních farem do péče. V Irsku a ve Slovinsku je silný důraz kladen na osobní služby. Zřetelný je odklon od velkých institucí. Sociální služby jsou základem podnikání a zemědělská výroba je méně důležitá. Jedná se většinou o neorganizované farmy.

Počet stávajících sociálních farem se v zemích Evropy značně liší. V mnoha zemích ani tato čísla nejsou známa nebo jsou v současné době teprve v různých projektech shromažďovány. Odhaduje se, že např. v Nizozemsku je více než 1000 sociálních farem; v Rakousku, Belgii, Norsku, Itálii několik set, ve Velké Británii se počet pohybuje kolem 100, zatímco ve Slovinsku, Švédsku a Finsku i České republice se teprve začínají rozvíjet [14]. V různých evropských zemích existují rozdíly v zaměření na cílové skupiny. Tak např. na děti a dospívající se zaměřují především v Norsku, Švýcarsku a Švédsku. Belgie, Nizozemsko, Velká Británie a Itálie mají nejširší spektrum cílových skupin pacientů [2]. Např. výzkumný projekt So Far byl podporován Evropskou unií. Projektu se účastnili vědci z Itálie, Německa, Nizozemska, Belgie, Francie, Slovinska, Irska [15].

Dalším projektem, který je třeba zmínit, je mezinárodní vzdělávací Green Chimneys project, v němž je prozatím začleněno cca 15 států z celého světa – USA, Francie, Německo, Burundi, Nepál, Uganda atd. [16].

Situace v České republice

V České republice je situace složitější, chyběla jakákoli konkrétní podpora sociálního zemědělství „shora“. V prosinci 2009 byla pověřena Skupina pro strategické otázky v zemědělství, zřízená ministrem zemědělství ČR, vypracováním Vizí českého zemědělství po roce 2010. Podkladem pro práci skupiny byly dílčí příspěvky zpracované dvanácti pracovními týmy pod vedením týmových koordinátorů z řad vedoucích pracovníků ministerstva zemědělství a za účasti celé řady odborníků z nevládních zemědělských i nezemědělských organizací, akademické sféry, zástupců regionů, politické reprezentace a dalších. Představuje také odbornou platformu pro budoucí koncepční práci v rezortu zemědělství. Materiál se bohužel jediným slovem nezmiňuje o farmingterapii v jakékoli podobě [17]. Stejně tak Zemědělství 2011 – nejnovější ročenka ministerstva zemědělství, v níž se lze podrobně seznámit se stavem a výsledky českého zemědělství v roce 2011 – téma farmingtherapie, sociálního zemědělství apod. vůbec nezmiňuje [18]. Dle analýzy projektu Sociálního zemědělství – MAIE prochází sociální zemědělství v České republice svým pionýrským obdobím MAIE [19]. Probíhá zde několik oddělených projektů spojujících sociální svět se zemědělským, většinou se tak navíc děje s velmi nízkým pochopením úředních autorit a bez finanční či metodické podpory. Slovní spojení „sociální zemědělství“ je v naší zemi takřka neznámé. Na projektu MAIE – Multifunctional Agriculture in Europe (Multifunkční zemědělství v Evropě – Sociální a environmentální vlivy na ekofarmy) spolupracují zástupci z Bulharska, České republiky, Itálie, Portugalska, Nizozemska, Finska a Německa. Cílem je různými způsoby rozšířit povědomí o sociálním zemědělství, podpořit venkovské regiony, pracovat

v dobře organizovaných sítích, zkvalitnit sociální práci kombinací se zemědělským prostředím a propojit několik hnutí a aktivit napříč Evropou. Cílová skupina se skládá z farmářů a školitelů ve zdravotním, sociálním a justičním sektoru. Shromažďováním stávajících informací, nástrojů, materiálů a projektů se v jednotlivých zemích vytvoří základ pro vývoj studijního kurikula [20].

Mimo běžné příspěvky na zaměstnávání osob zdravotně postižených (což je spíše záležitost zaměstnanosti než sociálního zemědělství) neexistuje žádná vládní nebo jiná státní finanční podpora, stálá či alespoň každoroční. Státní finanční podpora úřadu práce má za následek, že nejběžnějšími klienty programů sociálního zemědělství jsou osoby s tělesným postižením. V podstatě se dá říct, že cílová skupina je tvořena těmi klienty, na které zaměstnavatel dostane finanční podporu. Důsledkem nového zákona o sociálních službách platného od července 2012 bude patrně to, že nebudou zaměstnávání ani tito klienti.

Veřejně a obecně prospěšné práce v ČR z pohledu sociálního zemědělství:

- 1) Dlouhodobě nezaměstnané osoby jsou finančně podporované, ale není možné zaměstnat je komerčním subjektem, pouze veřejnými institucemi, nikoli farmáři.
- 2) Organizování Probační a mediační službou coby alternativní tresty je možné opět pouze pro veřejné instituce jako zaměstnavatele, farmářům jsou tudíž nedostupné.

V České republice je řada organizací, které se farmingterapií zabývají. Je zde síť středisek ekologické výchovy a ekocenter využívajících hospodářská zvířata (např. Školní statek a krajské středisko ekologické výchovy Cheb, Střevlík [Středisko ekologické výchovy Libereckého kraje], Toulcův Dvůr, Ekocentrum PALETA Oucmanice, ZOOpark Vyškov a jiné). Dále jsou to občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby (např. Etincelle, o. s., Villa Vallila atd.), socioterapeutické farmy (farma při Psychiatrické léčebně v Praze-Bohnicích, sociální farma Chedrbí atd.), komerční farmy (farma Biostatek, Farma Dvůr Čihovice), komunitní centra (občanské sdružení Ester, Camphill České Kopisty atd.).

Závěr

Využití hospodářských zvířat a práce na farmě je podobně jako další a mnohem využívanější zooterapie (canisterapie, hiporehabilitace atd.) důležitou součástí rehabilitačního a léčebného procesu. Pro klienty je práce se zvířaty a rostlinami zajímavá. Starají se o živého tvora, zvyšuje se jejich sebevědomí, ochota komunikovat a pracovat v kolektivu, lépe navazují kontakt. Farmingterapie ovšem nemusí být jenom o práci se zvířaty a rostlinami, ale také o návštěvě farmy a kontaktu se zvířetem, možností si jej pohladit, zažít dobrodružství atd. Tato terapie je vhodným doplňkem léčebného procesu a rozšiřuje se také v České republice a snad zde v budoucnosti zakotví podobně jako jiné terapie. Nemusí být jenom léčbou, ale také zajímavým doplňkem procesu vzdělávacího, volnočasového pro tu část populace, která je nebo může být z nějakého důvodu „vyřazena“ ze společnosti.

LITERATURA

- [1] Hassink J et al. Handbook for Dutch Care Farmers. 5th ed. The Dutch National Support Centre for Agriculture and Care; 2009. [online] [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/Dutch%20Handbook.pdf>
- [2] Di Iacovo F, O'Connor D. Supporting policies for Social Farming in Europe, Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas. ARSIA. Press Service srl. Sesto Fiorentino (FI); 2009, 221 p.
- [3] Nachtmann R. Die drei Kategorien wie Tiere eingesetzt werden. Tiergestützte Arbeit am Bauernhof; 2012. [online] [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: http://bauernhof-therapietiere.at/die_tiere/einsatz_der_tiere/index.htm
- [4] Nerandžić Z. Zooterapie v kontextu ucelené rehabilitace. In: Mezinárodní seminář o zooterapiích k tvorbě metodiky 25.–27. 6. 2004 v Brně. Sborník příspěvků. Brno: Filia; 2004, s 12.
- [5] Šesták J. Chráněná dílna – nástroj k pracovnímu uplatnění a začlenění lidí se zdravotním postižením. Domov sv. Anežky, o. p. s., v Týně nad Vltavou; 2007, 86 s.
- [6] Elings M. Effects of care farms, Plant Research International. Wageningen UR. the Netherlands; 2012. [online] [cit. 2012-07-20]. Dostupné z: www.pri.wur.nl
- [7] Haigh R (2008) Growing Together. Therapeutic Communities, International Journal of Therapeutic Communities 2008;29(3):338–47.
- [8] Elings M. Social farming national contexts in Europe. Wageningen University. The Netherlands; 2010. [online] [cit. 2012-11-28]. Dostupné z: www.projectdiana.eu
- [9] Pet Partners. Animal-Assisted Therapy. Pet Partners; 2012. [online] [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <http://www.petpartners.org/page.aspx?pid=320>
- [10] Hine R, Peacock J, Pretty J. Care Farming in the UK: Contexts, Benefits and Links with Therapeutic Communities. Therapeutic Communities, International Journal of Therapeutic Communities 2008;29(3): 245–60.
- [11] Berget B, Skarsaunet I, Ekeberg Ø, Braastad B. Humans with mental disorders working with farm animals. A behavioral study. Occupational Therapy in Mental Health 2007;23:101–17.
- [12] Vadnal K, Košmelj K. Social services as supplementary on-farm activity for mentally disabled people. Farming for Health. Netherlands: Springer; 2006, p. 57–72.
- [13] Elings M, Hassink J. Green Care Farms, A Safe Community Between Illness or Addiction and the Wider Society. Therapeutic Communities, International Journal of Therapeutic Communities 2008;29(3):310–22.
- [14] Green Care. Netzwerkorganisationen. Green Care n.d.; 2012. [online] [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: http://www.greencare.ch/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=139&lang=de
- [15] Social Farming. Social Services in Multifunctional Farms; 2012. [online] [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <http://sofar.unipi.it/index.htm>
- [16] Green Chimneys. Dekeyser&Friends Foundation Teaching Project; 2013. [online] [cit. 2013-06-19]. Dostupné z: <http://greenchimneys.org>

-
- [17] Ministerstvo zemědělství ČR. Vize českého zemědělství po roce 2010; 2010. [online] [cit. 2012-10-10]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/skupina-pro-strategicke-otazky/>
- [18] Ministerstvo zemědělství ČR. Zpráva Zemědělství 2011; 2012. [online] [cit. 2012-10-10]. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/ministerstvo-zemedelstvi/vyrocní-a-hodnotící-zprávy/publikace-zemedelstvi/zemedelstvi-2011.html>
- [19] MAIE. Multifunctional Agriculture in Europe. Sociální zemědělství v Evropě – Česká republika; 2012. [online] [cit. 2012-10-24]. Dostupné z: <http://www.maie-project.eu/index.php?id=34&L=7>
- [20] MAIE. Multifunctional Agriculture in Europe. Multifunctional Agriculture in Europe – Social and Ecological Impacts on Organic Farms; 2012. [online] [cit. 2012-10-24]. Dostupné z: <http://www.maie-project.eu/index.php?id=6>